

EKSTERNALIŠKUMO-INTERNALIŠKUMO SKALĖ

A. Bagdonas, L. Pociūtė

Įvadas. Mokymo sistemos reforma ir jaunimo profesinio orientavimo tobulinimas reikalauja didesnio ne tik pedagogų, bet ir psichologų dėmesio. Nors ir paradoksalu, tačiau profesinio tinkamumo nustatymas pagrįstas daugiau pedagogo intuicija (kad ir labai svarbiu veiksniu) ir pažangumu, o ne didesniu vaiko psichinių savumų pažinimu. Ypač šiuo aspektu psichologai skolingi visuomenei: mažai yra validžių ir patikimų metodikų, kurios įgalintų diagnozuoti tiek asmenybės savybes, tiek elementarius pažintinius sugebėjimus. Be abejo, validžiausi bei patikimiausi testai ir išstisos jų baterijos nepašalina galimybės daryti klaidingas išvadas apie vaiką. Tačiau suderinus juos (tikriaus, visą jų kompleksą) su pedagogo patirtimi ir intuicija, paauglio ir jaunuolio biografiniais duomenimis, pažangumu ir kita informacija, klaidingų išvadų tikimybę būtų galima sumažinti iki minimumo.

Psichodiagnostinių metodikų reikia ne tik profesinio orientavimo sferoje, bet ir klinikoje, atrenkant vaikus į pagalbines mokyklas, nustatant specifines psichinio vystymosi disfunkcijas, atliekant įvairius tiriamuosius darbus ir t. t. Dėl to Vilniaus V. Kapsuko valstybinio universiteto specialiosios psichologijos žinybinė mokslinio tyrimo laboratorija ir pradėjo atskirų psichodiagnostinių metodikų kūrimą, adaptaciją ir standartizavimą. Vieną iš tokių metodikų – eksternališkumo-internališkumo (sutrumpintai E-I) skalę – aprašome šiame straipsnyje.

Sukurta daugybė šios metodikos klausimyno

tipo variantų, kuriais mėginama nustatyti žmogaus požiūrį į įvairių reiškinių (asmeninių ir neasmeninių) priežastis ir pasekmes. Kadangi pirmasis šių asmenybės savybių teorinę interpretaciją ir jų tyrimo metodiką pateikė Dž. Roteris [33], dažnai jos ir vadinamos Roterio testo vardu, nors gero- kai skiriasi viena nuo kitos. Tačiau visais atve- jais teorinė interpretacija lieka panaši: kalba eina apie žmogaus elgesio priežasčių ir pasekmių san- tykių suvokimą. Kas nulemia žmogaus poelgius ir visa tai, kas atsitinka jam ar kitiems žmonėms: paties žmogaus vidinės savybės ar išoriniai, nuo žmogaus nepriklausantys, veiksniai? Kaip matome, yra kalbama apie vadinamąją subjektyvią kontrolę. Dėl to ir šio pobūdžio tyrimai vadinami kontrolės lokuso tyrimais. Kontrolė subjektyviai gali būti lokalizuojama išorėje (eksternališkas kontrolės ti- pas) arba paties žmogaus savybėse (internališkas kontrolės tipas). Vartojama dažnai ir „atribucijos“ (priskyrimo, pvz., „kauzalinės atribucijos“) sąvoka. Tačiau Dž. Roteris vartojo „kontrolės lokuso“ ter- miną, todėl ir kiti autoriai, sutikdami su jo teorine interpretacija arba bent remdamiesi ja, vartoja tą patį sąvokinį aparatą.

Ir kontrolės lokuso sąvoka, ir jos teorinis pa- grindimas kilo iš Dž. Roterio socialinio išmokymo teorijos. Dž. Roteris [33] pirmiausia atkreipė dėmesį į tai, kad žmonės skirtingai suvokia pa- stiprinimą. Vieniems asmenims atrodo, kad pastip- rinimą nulemia jų pačių elgesys ir savybės, ki- tiems – kad pastiprinimą kontroliuoja išorės, nuo paties žmogaus nepriklausančios jėgos. Pirmieji įvykius aiškina kaip nuo jų pačių priklausančius (reikalą turime su subjektyvia vidine kontrole – internališkumu), o antrieji juos sieja su atsitikti- numu, sėkme, likimu ar kitų žmonių (bei nežino- mų jėgų) įtaka (turime reikalą su subjektyvia iš- orine kontrole – eksternališkumu). Atitinkamai ir žmonės skirstomi į eksternalus ir internalus (ar- ba eksternališkas ir internališkas asmenybes).

Dviejų kontrolės lokuso tipų diferenciacijai Dž. Roteris pasiūlė ir gana paprastą nedidelį

klausimyno tipo testą. Jį sudaro 29 poros teiginių. Vienas poros teiginys orientuotas į ekster-nalumą, kitas - į internalumą. Tiriamasis turi pa-sirinkti iš poros sau labiau tinkamą teiginį. Pasi-rinkęs internališkos orientacijos teiginį, tiriamasis gauna 1 balą. Maksimalus balų skaičius 23 (at-sakymai į 6 poras teiginių neįskaičiuojami). Tur-būt nėra viena asmenybės tyrimo metodika neturi tiek modifikacijų ir variantų, kiek DŽ. Roterio tes-tas. Įvairiausiai būdais buvo tikrintas šios me-todikos validumas, patikimumas ir tinkamumas skirtingose gyvenimo srityse. Čia mes neanalizuo-sime tos literatūros gausybės. Su ja reikalui esant galės susipažinti pats skaitytojas. Todėl straips-nio pabaigoje ir pateikiame ilgą literatūros šalti-nių sąrašą. Kontrolės lokuso teoriniai ir metodi-niai klausimai analizuojami N. Peterseno [29], K. Muzdybajevo [45] ir daugelio kitų autorių darbuose [4, 6, 7, 9, 13, 14, 17, 18, 25, 27, 36-38].

Internališkumas ir eksternališkumas nėra dvi atskiros (diskretiškos) asmenybės savybės, o sudaro vieną kontinuumą, kurio kiekybiniai para-metrai (gradacijos) paklūsta normaliniam pasi-skirstymui. Vadinasi, dauguma žmonių turėtų būti ambiternališki. Jų subjektyvus kontrolės įvertini-mas priklauso nuo daugelio kintamųjų įtakos (pa-siekimų ir kompetencijos tam tikrose gyvenimo srityse, sėkmių ir nesėkmių santykio ir t. t.). To-dėl nenuostabu, kad eksternališkumo-internališku-mo kontinuumo kiekybinė išraiška koreliuoja su daugelio kitų kintamųjų parametrais: pažintinės veiklos ypatumais [2, 16, 21, 24, 39], asmenybės, jos funkcionavimo socialinėje grupėje ir pasiten-kinimo darbu kintamaisiais [10, 11, 15, 19, 22, 30-32, 35], amžiumi ir lytimi [3, 5, 34, 42], afek-tais [1, 12, 20, 26, 28, 41], asmenybės ir netgi fiziologinėmis savybėmis [8, 40, 43] ir t. t.

Taigi šio darbo tikslas - pateikti mūsų pareng-tą metodiką eksternališkumui-internališkumui nu-statyti. Taip pat bus pateikti metodikos validumo ir patikimumo tikrinimo rezultatai ir normos studen-tų bei mokinių intims.

Metodikos rengimo planas ir tiriamieji. Metodikos rengimas buvo vykdomas pagal tokį bendrą planą: 1) teiginių ir klausimų sudarymas, 2) labiausiai eksternališkumą-internališkumą diferencijuojančių teiginių atranka, 3) metodikos validumo ir patikimumo tikrinimas, 4) normų studentų ir mokinių imtims sudarymas. Metodiką rengiant, tiriamieji išimtinai buvo VVU ir VISI įvairių kursų studentai. Pagal baigtą metodikos variantą tirti Panevėžio mokyklų vyresniųjų klasių mokiniai. Su studentais tyrimai buvo individualūs, mokiniai testą pildė klasėje grupėmis. Iš viso tyrime dalyvavo 1281 tiriamasis: 581 mokinys ir 700 studentų. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal metodikos rengimo etapus ir lytį pateiktas 1 lentelėje. 100 studentų grupė, dalyvavusi darant teiginių atranką, į bendrą skaičių sudarant normas nebuvo įtraukta.

Metodikos pradinis variantas ir teiginių atranka. Pradinį E-I skalės variantą sudarė 80 teiginių. Subjektyvia nuožiūra buvo atmesta 20 teiginių. Liko 60 teiginių, suskirstytų į 6 subskales: 1) globalinių įvykių kontrolės (GIK), 2) pasiekimų (karjeros) kontrolės (PK), 3) tarpasmeninių santykių kontrolės (TSK), 4) darbo sėkmės

1 lentelė. Izoliuoto ir su kitomis metodikomis derinto E-I skalės pateikimo tvarka (1-6 punktų tiriamieji buvo studentai)

Eil. Nr.	E-I skalės ir kitų metodikų pateikimo variantai	Tiriamieji		
		vaikiniai	merginos	iš viso
1.	Pradinis E-I skalės variantas (60 teiginių)	26	74	100
2.	E-I skalė plus IPC skalė	18	82	100
3.	E-I skalė plus Roterio skalė	26	74	100
4.	E-I skalė plus subjektyvios kontrolės lygio skalė	11	89	100
5.	E-I skalė plus Briuno-Šapiros skalė	33	67	100
6.	Retestas (dvikartinis E-I skalės pateikimas)	17	83	100
7.	Izoliuotas galutinio E-I skalės varianto pateikimas:			
	a) studentai	41	59	100
	b) mokiniai	169	112	581

kontrolės (DSK), 5) šeimyninių santykių kontrolės (ŠSK), 6) sveikatos kontrolės (SK). 35 teiginiai buvo orientuoti į eksternališkumą, 25 – į internališkumą. Kiekvieną teiginį tiriamasis vertino šešiais balais, t. y. atsakymais: „tikrai taip“, „taip“, „beveik taip“, „beveik ne“, „ne“ ir „tikrai ne“. Čia pateiktų atsakymų į eksternališkos orientacijos klausimus seka buvo vertinama balais 1, 2, 3, 4, 5, 6, o internališkos orientacijos – 6, 5, 4, 3, 2 ir 1. Kitaip tariant, už neigiamesnę atsakymą į eksternališkos orientacijos klausimą tiriamasis gauna didesnę balų skaičių. Vadinasi, kuo tiriamasis surenka daugiau balų, tuo jo nuostata internališkesnė. Maksimalus bendro internališkumo balų skaičius yra 360 (60x6), minimalus – 60 (60x1). Bendras suvokiamos kontrolės laipsnis (BKL) apibūdinamas surinktų balų skaičiumi, t. y. visų subskalių balų suma.

Teiginių atranka ir galutinis E-I skalės variantas. Galutinis E-1 skalės variantas nuo pradinio skiriasi tik dvigubai mažesniu teiginių skaičiumi. Teiginių atranka buvo daroma įvedus kontrastines grupes. 60 teiginių E-I skalę pateikėme 100 studentų. Pagal bendrą surinktų balų skaičių tiriamuosius surašėme eilės tvarka ir išskyrėme tris jų grupes: 1) iki 30-jo procentilio su mažesniu balų skaičiumi, 2) nuo 31-jo iki 70-jo procentilio su vidutiniu balų skaičiumi, 3) nuo 71-jo iki 100-jo procentilio su didesniu balų skaičiumi. Trijų grupių surinktų balų vidurkiai atitinkamai buvo: 152,4; 183,4 ir 215,9 (iš 360 galimų). Vėliau buvo pa-skaičiuoti grupiniai kiekvieno teiginio atsakymų vidurkiai. Teiginio diferencinė galia (D) matuota 1-os ir 3-os grupių atsakymų į šį teiginį vidurkių skirtumais. Kitaip tariant, D reikšmės gavome iš 3-os grupės tiriamųjų kiekvienam teiginiui surinktų balų skaičiaus vidurkio atėmę 1-os grupės tiriamųjų atitinkamą vidurkį. Tuos teiginius, kurių D reikšmės buvo mažesnės už 1, atmetėme. Galutiniame E-I skalės variante liko 30 teiginių (žr. priedą). Jie buvo išspausdinti kortelėse su kraštine perforacija (tai palengvina skaičiavimus

ir apdorojimą, nesant galimybės tai atlikti mašiniu būdu).

Galutiniame E-I skalės variante liko 25 eksternališkos ir 5 internališkos orientacijos teiginiai. Internališkos orientacijos teiginiai: 4, 7, 10, 18 ir 22. Maksimalus balų skaičius, kurį gali surinkti tiriamasis, yra 180 (30x6; jis atitinka kraštutinį internališkumą), o minimalus (atitinkantis kraštutinį eksternališkumą) – 30 (30x1). Atskiroms subskalėms minimalūs ir maksimalūs balai yra: GĶK – 10 ir 60, PK – 9 ir 54, TSK – 2 ir 12, DSK – 4 ir 24, ŠSK – 2 ir 12, SK – 3 ir 18. Minimalioji reikšmė kartu parodo konkrečios subskalės teiginių skaičių. Į atskiras subskales įeina tokie teiginiai: GĶK – 1, 3, 7, 13, 15, 18, 20, 24, 28 ir 29; PK – 6, 10, 11, 14, 21, 23, 25, 27 ir 30; TSK – 17 ir 19; DSK – 2, 4, 9 ir 16; ŠSK – 12 ir 26; SK – 5, 8 ir 22.

E-I skalės lokalinės normos. Skalės validumą ir patikimumą tikrinant buvo ištirta didelė studentų imtis. Atliktas Panevėžio mokyklų vyresniųjų klasių moksleivių didelės imties tyrimas. Tačiau dėl nedidelės studentų (tik VVU ir VISI) specialybių įvairovės ir tik vieno miesto moksleivių tyrimo toliau pateikiamos E-I skalės normos yra orientacinio pobūdžio. Todėl kol kas geriau šią skalę vartoti vykdant lyginamuosius psichologinius tyrimus. Diagnostiniu įrankiu ji gali būti ir konkrečioje populiacijoje, prieš tai sudarius lokales šios populiacijos normas.

Paskaičiavus nustatyta, kad duomenų išsibars-tymas artimas normaliniam (yra kai kurių nukrypimų pagal atskiras subskales). Vadinasi, skalė neblogai diferencijuoja tiriamuosius. 2 ir 3 lentelėse pateiktos E-I skalės ir jos subskalių normos atskirai studentų ir moksleivių imtims. Išskyrėme tokius eksternališkumo-internališkumo rangus (laipsnius): 1) itin eksternališka asmenybė (tiriamieji, surinkę balų skaičių, esantį iki 10-jo procentilio duomenų pasiskirstymo kreivėje); 2) labai eksternališka asmenybė (tiriamieji, kurių surinkti balai patenka į intervalą nuo 10,01-jo iki 25-jo procen-

2 l e n t e l ė. Mokių populiacijos (N=581) E-I skalės ir jos subskalių normos

	Procentilis	Surinktų balų skaičius						
		BKL	GĮK	PK	TSK	DSK	ŠSK	SK
Itin eksterionališka asmenybė	0-10	72-109	10-36	21-31	2-4	9-12	3-5	4-9
Labai eksterionališka asmenybė	11-25	110-121	37-39	32-35	5	13-14	6	10-11
Eksterionališka asmenybė	26-40	122-127	40-42	36-38	6	15-16	7	12
Ambiterionališka asmenybė	41-60	128-134	43-45	39-41	7	17	8-9	13-14
Internališka asmenybė	51-75	135-140	46-48	42-43	8	18	-	15
Labai internališka asmenybė	76-80	141-149	49-51	44-46	9	19-20	10	16
Itin internališka asmenybė	91-100	150-175	52-58	47-53	10-12	21-24	11-12	17-18

3 l e n t e l ė. Studentų populiacijos (N=600) E-I skalės ir jos subskalių normos

	Procentilis	Surinktų balų skaičius						
		BKL	GĮK	PK	TSK	DSK	ŠSK	SK
Itin eksterionališka asmenybė	0-10	55-97	16-30	14-27	4-5	7-10	2-5	4-7
Labai eksterionališka asmenybė	11-25	98-109	31-35	28-31	6	11-12	7	8-9
Eksterionališka asmenybė	26-40	110-117	36-37	32-34	7	13-14		10-11
Ambiterionališka asmenybė	41-60	118-124	38-41	35-37	8	15	8	12-13
Internališka asmenybė	61-75	125-132	42-44	38-40	-	16	9	14
Labai internališka asmenybė	76-90	133-142	45-48	41-43	9	17-18	10	15
Itin internališka asmenybė	91-100	143-163	49-55	44-51	10-12	19-24	11-12	16-18

tilio); 3) eksternališka asmenybė (nuo 25,01–jo iki 40–jo procentilio); 4) eksternališka–internališka, arba ambiternališka, asmenybė (nuo 40,01–jo iki 60–jo procentilio); 5) internališka asmenybė (nuo 60,01–jo iki 75–jo procentilio); 6) labai internališka asmenybė (nuo 75,01–jo iki 90–jo procentilio); 7) itin internališka asmenybė (nuo 90–jo procentilio). Šiose lentelėse nurodyti eksternališkumo–internališkumo rangai, procentilių intervalai ir juos atitinkančios konkrečios surinktų balų reikšmės visai E–I skalei ir jos subskalėms. Dar kartą pabrėžiame, kad pateikiamos normos yra tik lokališkos.

Apie tai, kad pateiktomis normomis reikia remtis ribotai, rodo ir nemaži tarpgrupiniai skirtumai. Mokiniai buvo internališkesni negu studentai (BKL vidurkiai 130,72 ir 120,72 balo), o vaikinai internališkesni už merginas (129,44 ir 124,25 balo). Nerasta skirtumų tarp mokinių grupių iki 15 ir 15–17 metų amžiaus. Didesnę mokinių internališkumą iš dalies galima paaiškinti tuo, kad jie buvo tiriami grupėmis, o ne individualiai pildė testą. Vadinasi, reikia dar atsižvelgti ir į tai, kad 3 lentelėje pateiktos normos galioja grupinio tyrimo sąlygoms.

E–I skalės validumas ir patikimumas. Kaip matėme iš 1 lentelės, penkių imčių studentai (po 100 kiekvienoje) buvo tiriami ne tik pagal E–I skalę, bet remiantis ir kitų autorių sudaryta patikrinto validumo ir patikimumo metodika. Dž. Roterio [33] bei Č. Briuino ir A. Šapiros [4] testai buvo išversti dviejų atskirų vertėjų (pirmasis anglisto, antrasis psichologo). G. Krampeno [23] IPC skalės lietuvišką variantą parengė doc. E. Rimkutė ir prof. A. Gučas. J. Bažino ir bendraautorių [44] subjektyvios kontrolės laipsnio (SKL) metodika tiriamiesiems buvo pateikiama originalo (rusų) kalba. Koreliacijos tarp E–I subskalėjų ir kitų autorių metodikų rodiklių koeficientų reikšmės pateiktos 4 lentelėje. Iš jos matome, kad E–I skalės bendras rodiklis (BKL) geriausiai koreliuoja su Roterio skale, IPC P ir C subskalėmis bei

pirmosiomis SKL skalėmis. Šiek tiek silpniau su kitomis skalėmis ir subskalėmis koreliuoja E-I skalės subskalės. Nesigilindami į smulkmenas, galime pasakyti, kad apskritai E-I skalė yra pakankamai validi.

5 lentelėje pateiktos koreliacijos tarp E-I skalės subskalių koeficientų reikšmės. Visos be išimties koreliacijos koeficientų reikšmės statistiškai reikšmingos ir tokiai gausiai tiriamųjų imčiai (1181 žmogus) labai didelės. Vadinasi, visa E-I skalė yra gana homogeniška, todėl skaidyti jos į subskales nėra prasmės.

Buvo paskaičiuota taip pat koreliacijos tarp atsakymų į atskirus teiginius ir E-I subskalių. Čia šių ryšių matricos nepateikiame. Tik kelių teiginių atsakymai silpniau koreliuoja su atskirų subskalių rodikliais.

Remiantis E-I skalės koreliacinių ryšių analize, galima padaryti išvadą, kad jos konstrukcinis validumas yra pakankamas. Roterio skalės teorinis validumas buvo tyrinėtas daugelio autorių. E-I skalė gerai koreliuoja su DŽ. Roterio teoriškai validžia skale ($r=0,55$, $p<0,001$). Vadinasi, E-I skalės teorinis validumas irgi yra pakankamas.

Atlikto E-I skalės sugretinimo su kitomis metodikomis rezultatai byloja ne tik apie jos validumą, bet ir patikimumą. Papildomai E-I skalės patikimumas buvo tikrinamas retestavimu. 100 studentų atsakinėjo į teiginius antrą kartą, praėjus 1 mėnesiui po pirmojo testavimo. Gautas didelės koreliacijos tarp pirmu ir antru testavimu surinktų visos skalės ir jos subskalių balų koreliacijos koeficientų reikšmės: r reikšmė tarp pirmu ir pakartotiniu testavimu nustatyto BKL yra 0,75; GJK - 0,73; PK - 0,72; TSK - 0,56; DSK - 0,60; ŠSK - 0,58; SK - 0,55 (visais atvejais $N=100$).

Bendra išvada. Pateikiama E-I skalė turėtų būti naudinga atliekant diferencinius psichologinius tyrimus. Ją reikėtų derinti su metodikomis, tiriančiomis kitus asmenybės funkcionavimo aspektus. Tikėsime, kad ši metodika bus bent šioje tokios pagalbininkas psichologo praktinėje veikloje,

1 l e n t e l ė. E-I skalės ir jos subskalių koreliacijos su Roterio, Briuino-Šapiros, IPC ir SKL skalėmis koeficientai (N=100; reikšmingos r reikšmės; 0,21 - $p \leq 0,05$, 0,27 - $p \leq 0,01$)

E-I skalė	Roterio skalė	Kitos skalės											
		Briuino-Šapiros skalė		IPC skalė			SKL skalė						
		RPO	RNO	I	P	C	I	II	III	IV	V	VI	VII
BKL	0,55	0,45	-0,03	0,16	-0,54	-0,69	0,55	0,46	0,45	0,41	0,17	0,09	0,30
GJK	0,47	0,48	-0,05	0,19	-0,42	-0,50	0,41	0,33	0,32	0,34	0,08	-0,01	0,30
PK	0,59	0,31	0,07	0,12	-0,50	-0,61	0,58	0,52	0,40	0,38	0,26	0,14	0,18
TŠK	0,27	-0,05	0,01	0,01	-0,30	0,20	0,15	0,12	0,18	0,14	0,08	0,12	0,01
DŠK	0,42	0,28	0,07	0,21	-0,36	-0,40	0,37	0,23	0,31	0,19	0,24	0,13	0,19
ŠŠK	0,22	0,15	0,09	0,20	-0,46	-0,35	0,29	0,26	0,32	0,35	-0,01	0,14	0,17
ŠK	0,33	0,32	-0,11	0,05	-0,09	-0,46	0,38	0,30	0,32	0,21	0,10	0,06	0,32

5 l e n t e l ė. E-I skalės subskalių koreliacijos koeficientai (N=1181; reikšmingos r reikšmės: 0,06 - $p \leq 0,05$ ir 0,09 - $p \leq 0,01$)

	BKL	GJK	PK	TŠK	DŠK	ŠŠK	ŠK
GJK	0,86						
PK	0,64	0,63					
TŠK	0,29	0,19	0,22				
DŠK	0,63	0,45	0,46	0,08			
ŠŠK	0,47	0,32	0,35	0,20	0,26		
ŠK	0,61	0,46	0,46	0,08	0,30	0,21	

vykdant psichoreabilitacinį darbą. Patartume gautų duomenų neskirstyti į subskales, o operuoti bendru rodikliu (rodikliu BKL). Ypač nevalidi yra TSK subskalė. Atliekant lyginamuosius tyrimus ar netgi sudarant lokališkas (grupės) normas, galima iš skalės išmesti 4, 6, 11, 17, 19, 21, 23 ir 28 teiginius. Suprantama, kad tuomet pasikeis ir bendro E-I skalės rodiklio (BKL) ir jos subskalių reikšmės.

Taigi siūloma metodika matuoja dvejopą nuostatą arba subjektyvią įvykių ir jų priežasčių interpretaciją: 1) asmenys, surinkę balų skaičių, mažesnę už vidurkį, mažiau pasikliauja savo jėgomis, linkę manyti, kad jų veiklos ir gyvenimo įvykių priežastys yra išorės jėgos, atsitiktinumai, likimas ir pan. (tai eksternališkos asmenybės); 2) didesnę už vidurkį balų skaičių surinkę asmenys yra tipiškai savo „gyvenimo kalviai“, manantys, kad viskas priklauso nuo pačių žmonių, nuo jų vidiųjų savybių (tai tipiškos internališkos asmenybės). Internališkos asmenybės tipas labiau sociališkai pageidautinas, ir tai jau iš teiginių nujaučia tiriamieji. Todėl būtina visada atsižvelgti į galimą atsakymų poslinkį internališkumo link. Kitaip tariant, asmenybės yra šiek tiek eksternališkesnės, negu rodo E-I skalės ir panašių metodikų rodikliai.

P r i e d a s. Galutinio E-I skalės varianto teiginiai

1. Žmogaus prigimties nepakeisi, todėl beprasmiška kovoti su įvairiomis blogybėmis.
2. Egzamino išlaikymas priklauso ne tiek nuo įdėto darbo, kiek nuo sėkmės.
3. Vargu ar žmonijai pavyks išspręsti daugelį problemų, nes yra jėgų, kurių neįmanoma kontroliuoti.
4. Dėl blogų gamybos rodiklių kalti tik patys darbo organizatoriai ir darbininkai.
5. Jeigu likimas lėmė susirgti, tai ir susirgsi.
6. Labai dažnai patenku į tokią situaciją, kurioje pasijuntu nieko negališ pakeisti.

7. Jeigu žmonės daugiau domėtusi politika, jie tikrai galėtų sumažinti karo pavojų.

8. Jei likimo lemta gyventi, tai jokia liga neįveiks.

9. Mano darbo sėkmę dažniausiai lemia mažai nuo manęs priklausančios aplinkybės.

10. Aš pats esu savo gyvenimo kalvis.

11. Kai išskyla abejonė, ką daryti, geriausia pasikliauti burtais ir atsitiktinumais.

12. Tiek yra visokių išorinių veiksnių, kad šeima vaikų auklėjimo klausimu yra bejėgė.

13. Žmogaus veikla yra kontroliuojama jam nežinomų jėgų.

14. Nieko nepakeisi, jeigu nesiseka.

15. Karai visuomet kils, nes žmogaus jėgomis negalima užkirsti jiems kelio.

16. Žmogaus darbo sėkmę lemia atsitiktinumai.

17. Kiek kartų buvau susipykęs su kuo nors, vis tai buvo ne dėl mano kaltės.

18. Protas, valia ir darbas, o ne atsitiktinumai lemia žmonijos ateitį.

19. Blogus santykius kolektyve dažniausiai nulemia susiklosčiusios aplinkybės.

20. Manau, kad yra jėgų, kurių rankose žmonių ir žmonijos likimas.

21. Daug ką pasiekiau tik kitų žmonių dėka.

22. Vaikus galima apsaugoti nuo ligų tinkamu rengimu, grūdinimu ir maitinimu.

23. Už viską, kas gera mano gyvenime, turiu būti dėkingas likimui.

24. Jei jau kas turi įvykti, tai būtinai įvyks.

25. Visų mano sėkmių laidas – susiklosčiusios aplinkybės ir atsitiktinumai.

26. Išorės aplinkybės (tėvai, materialinės sąlygos ir kt.) paveikia šeimos santarvę labiau negu pačių sutuoktinių geri norai.

27. Manau, kad mano gyvenimas yra susiklosčiusių aplinkybių išdava.

28. Žmonių gyvenimo įvykių raida nulemta atsitiktinumų.

29. Tai, ką žmonija yra dabar pasiekusi, jau buvo nulemta iš anksto.

30. Ne tiek nuo pastangų, kiek nuo susiklos-
čiusių aplinkybių priklauso mano gyvenimo sėkmės
ir nesėkmės.

ШКАЛА ЭКСТЕРНАЛЬНОСТИ-ИНТЕРНАЛЬНОСТИ

А. Багдонас, Л. Поцюте

Резюме

Представлена методика оценки экстернальности-интернальности (шкала Е-1) типа вопросника. После процедуры отбора утверждений методом контрастных групп в шкале осталось 30 утверждений, распределяющихся по шести субшкалам (контроля глобальных событий, достижений, межличностных отношений, успешности труда, семейных отношений и здоровья). Представлены локальные нормы для популяций студентов (600 человек) и старшеклассников средних школ г. Паневежиса (581 испытуемый). Валидность методики проверялась путем корреляционного сопоставления ее с подобными методиками других авторов, в том числе и с тестом Дж. Роттера (коэффициент корреляции с последней равняется 0,55; $p < 0,001$). Надежность методики определялась путем повторного (через один месяц) тестирования (значения связи между общими показателями первого и повторного тестирования равняется 0,75; $p < 0,001$). Шкала может быть использована как в практической, так и в исследовательской работе психолога.

A SCALE FOR MEASURING EXTERNALITY-INTERNALITY

А. Багдонас, Л. Почиūtė

Summary

The paper studies the validity and reliability of a new scale for measuring internality-externality. The standard norms for the number of students and senior pupils are suggested.

On the basis of the data obtained during the test of 1,181 subjects seven grades of internality-externality have been established: (1) extremely external personality, (2) highly external personality, (3) external personality, (4) external-internal personality, (5) internal personality, (6) highly internal personality, (7) extremely internal personality. The test was repeated a month later after the first testing (n=100).

The scale proved to be reliable for measuring internality-externality ($r=0.75$, $p < 0.001$). The validity of the scale has been confirmed by its correlation with other methods for the examination of internality-externality (J. Rotter scale, IPC, Subjective Control Level Test, Brewin-Shapiro Scale), as well as the analysis of the structure of the scale. The data obtained show that the scale is valid for measuring general internality-externality, whereas the subscale of the attribution of interpersonal relations is not valid.

LITERATŪRA

1. Archer R. P., Stein D. K. Personal control expectancies and state anxiety // Psychol. Repts. 1978. Vol. 42, N 2. P. 551-558.
2. Ayabe H. I., Nitahara-Pang C. Modifying locus of control scores through mnemonic training // J. Gen. Psychol. 1981. Vol. 105, N 2. P. 269-271.
3. Beehr T. Relationship of the life experiences survey to internal/external control, social desirability and work-related satisfaction // Psychol. Repts. 1983. Vol. 52, N 2. P. 467-472.
4. Brewin C. R., Shapiro D. A. Beyond locus of control: Attribution of responsibility for positive and negative outcomes // Brit. J. Psychol. 1984. Vol. 75, N 1. P. 43-49.
5. Brothen T., Detzner D. Perceived health and locus of control in the aged // Percept. and Motor Skills. 1983. Vol. 56, N 3. P. 946.

6. Bugaighis M. A., Schumm W. R. Alternative measures of perceived locus of control//Psychol. Repts. 1983. Vol. 52, N 3. p. 819-823.

7. Cellini J. V., Kantorowski L. A. Internal-external locus of control: New normative data//Psychol. Repts. 1982. Vol. 51, N 1. P. 231-235.

8. Cooley E. L., Nowicki S. Jr. Locus of control and assertiveness in male and female college students//J. Psychol. 1984. Vol. 117, N 1. P. 85-87.

9. Crump B. R. Robson, Hickson J. H., Laman A. Relationship of locus of control to achievement and self-concept in education majors//Psychol. Repts. 1985. Vol. 57, N 3, Pt 2. P. 1055-1060.

10. Fagan M. M. Locus of control and interpersonal attraction//J. Gen. Psychol. 1980. Vol. 136, N 1. P. 17-24.

11. Gadzella B. M., Williamson J. D., Ginter D. W. Correlations of self-concept with locus of control and academic performance//Percept. and Motor Skills. 1985. Vol. 61, N 2, P. 639-645.

12. Hall J. A., Mroz B. J., Braunwald K. G. Expression of affect and locus of control//J. Pers. and Soc. Psychol. 1983. Vol. 45, N 1. P. 156-162.

13. Halpin B. M., Ottinger D. R. Children's locus-of-control scales: A reappraisal of reliability characteristics // Child Dev. 1983, Vol. 54, N 2. P. 484-487.

14. Harrison W., Lewis G., Straka T. Locus of control, choice and satisfaction with an assigned task//J. Res. Pers. 1984. Vol. 18, N 3. P. 342-351.

15. Johnson A. L., Luthans F., Hennessey H. W. The role of locus of control in leader influence behavior // Person. Psychol. 1984. Vol. 37, N 1. P. 61-75.

16. Johnson P. R., Thorn B. E. Locus of

- control and effects of perceptual tasks on heart-rate//Percept. and Motor Skills 1985. Vol. 60, N 1. P. 311-318.
17. Jones J. W., Wuebker L. Development and validation of the safety locus of control scale// Percept. and Motor Skills. 1985. Vol. 61. N 1. p. 151-161.
18. Joubert C. E. Multidimensionality of locus of control and the Eysenck personality inventory//Psychol. Repts. 1978. Vol. 43. N 1. P 338.
19. Kahle L. R. Stimulus condition self-selection by males in the interaction of locus of control and skill-chance situations//J. Pers. and Soc. Psychol. 1980. Vol. 38, N 1. P. 50-56.
20. Kasperon C. J. Locus of control and job dissatisfaction//Psychol. Repts. 1982. Vol. 50, N 3. Pt. 1. P. 823-826.
21. Kasson S. M., Reber A. S. Locus of control and the learning of an artificial language// J. Res. Pers. 1979. Vol. 13, N 1. P. 112-118.
22. Korte J. R., Kimble C. E., Cole J. R. Does locus of control similarity increase attraction?//Psychol. Repts. 1978. Vol. 43. N 3, Pt. 2. P, 1183-1188.
23. Krampen G. IPC - Fragebogen zu Kontrollüberzeugungen. Göttingen u. a. 1981. 31 S.
24. Lau S., Figueras C., Davis K. J. Re-examination of the relationship between locus of control and field independence/dependence// Percept. and Motor Skills. 1981. Vol. 53, N 2, P. 555-561.
25. Lumpkin J. R. Validity of a brief locus of control scale for survey research//Psychol. Repts. 1985. Vol. 57, N 2. P. 655-659.
26. Negland S. M., Galejs I. Developmental aspects of locus of control in preschool children//J. Gen. Psychol. 1983. Vol. 143, N 2. P. 229-239.
27. Nowicki S. Competition-cooperation as a mediator of locus of control and achievement// J. Res. Pers. 1982. Vol. 16, N 2. P. 157-164.

28. Nowicki Jr. S., Richman D. The effect of standard, motivation, and strategy instructions on the facial processing accuracy of internal and external subjects//J. Res. Pers. 1985. Vol. 19, N 4. P. 354-364.
29. Pettersen N. Questionnaire de perception de contrôle I-E en situation de travail (QPCT)// Université du Québec à Trois-Rivers. 1984. P. 105.
30. Pettersen N. Specific versus generalized locus of control scales related to job satisfaction// Psychol. Repts. 1985. Vol. 56, N 1. P. 60-62.
31. Raine A. Locus of control and socialization//Bull. Brit. Psychol. Soc. 1980. Vol. 33. P. 205.
32. Raine A., Roger D. E., Venable P. H. Locus of control and socialization//J. Res. Pers. 1982. Vol. 16, N 2. P. 147-156.
33. Rotter J. B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement//Psychol. Monogr. 1966. Vol. 80, N 1 (Whole N 609). P. 1-28.
34. Shute G. E., Howard M. M., Steyert J. F. The relationships among cognitive development, locus of control, and gender//J. Res. Pers. 1984. Vol. 18, N 3. P. 335-341.
35. Spector P. E. Behavior in organizations as a function of employee's locus of control//Psychol. Bull. 1982. Vol. 91, N 3. P. 482-497.
36. Spector P. E. Locus of control and social influence susceptibility: Are externals normative or informational conformers?//J. Psychol. 1983. Vol. 115, N 2. P. 199-201.
37. Stanley R. O., Hyman G. J., Sharp C. S. Levenson's locus of control scale: An alternative scaling format//Psychol. Repts. 1983. Vol. 52, N 3. P. 824-826.
38. Steitz J. A. Locus of control as a life-span developmental process: revision of the construct//Int. J. Behav. Develop. 1982. Vol. 5, N 3. P. 299-316.
39. Thal J. S., Harris J. D., Stock W. Locus of control and depth of processing in chil-

dren//J. Gen. Psychol. 1983. Vol. 109, N 1. P. 31-42.

40. Thomason J. A. Multidimensional assessment of locus of control and obesity//Psychol. Repts. 1983. Vol. 53, N 3. Pt. 2. P. 1083-1086.

41. Traub G. S. Relationship between locus of control and maladaptive fears//Psychol. Repts. 1982. Vol. 50, N 3. Pt. 2. P. 1249-1250.

42. Walter D. A., Ziegler C. A. The effects of birth order on locus of control//Bull. Psychonom. Soc. 1980. Vol. 15, N 5. P. 293-294.

43. Wright T. L., Holman T., Steel W. G., Silverstein G. Locus of control and mastery in a reformatory: A field study of defensive externality // J. Pers. and Soc. Psychol. 1980. Vol. 38, N 6. P. 1005-1013.

44. Бажин Е., Голынкина Е., Эткинд А. Метод исследования уровня субъективного контроля//Психол. ж. 1984. Т. 5, № 3. С. 152-162.

45. Муздыбаев К. Психология ответственности. Л.: Наука, 1983. 240 с.

Vilniaus valstybinis V. Kapsuko
universitetas
Specialiosios psichologijos laboratorija

Įteikta
1986.12.30